

HET BELANG VAN TRANSLANGUAGING EN DE KRACHT VAN TEKSTLOZE PRENTENBOEKEN

De kennis van een taal die je spreekt kun je goed gebruiken als je een andere taal leert. Het is ineffectief en belastend als het onderwijs geen gebruik maakt van dit inzicht. Het kost meertalige leerlingen namelijk zelfs moeite om de andere taal te negeren. In deze bijdrage gaan we in op het principe van translanguaging: het benutten van meerdere talen bij taalstimulering in leersituaties. We leggen uit wat translanguaging is, waarom deze aanpak belangrijk is en we geven praktijkvoorbeelden. We lichten daarnaast toe waarom de inzet van tekstloze prentenboeken bij uitstek zo beloftevol is bij het vormgeven van translanguaging. Ten slotte pleiten we voor een inclusief taalklimaat, waarin alle leerlingen, zowel meertalige als eentalige, hun taalbewustzijn versterken.

In het Nederlandse basisonderwijs heeft 28% van de kinderen een migratieachtergrond, blijkt uit gegevens van het CBS. Het gaat om kinderen die niet in Nederland zijn geboren of van wie de vader of moeder niet in Nederland geboren is. Deze kinderen spreken dus vaak (naast het Nederlands) een andere taal, zoals Turks, Oekraïens, Pools, Arabisch, Tygrinia. Taal is een cruciaal onderdeel van hun identiteit. Hoe kan het onderwijs meer recht doen aan de eerste taal en daarmee aan de identiteitsontwikkeling van alle taalgebruikers? En hoe kunnen we deze rijkdom aan talen meer benutten in ons onderwijs aan alle leerlingen?

TALEN FLEXIBEL BENUTTEN IN EEN INCLUSIEF TAALKLIMAAT

Het concept translanguaging kent zijn oorsprong in het Groot-Brittannië van de jaren tachtig in tweetalig onderwijs aan Welsh-Engelse kinderen.

Oorspronkelijk werd translanguaging gebruikt als strategie om meertalige kinderen te ondersteunen in hun taalontwikkeling. Het belangrijkste uitgangspunt daarbij was dat beide talen flexibel gebruikt worden in het onderwijs, met als doel taalvaardiger te worden in beide talen en meer kennis van de leergebieden op te doen. De laatste jaren wordt het begrip translanguaging breder gebruikt, verwijzend naar een inclusief taalklimaat waarin professionals met een positieve taalbeschouwelijke grondhouding ten opzichte van alle talen, daadwerkelijk alle talen benutten in hun onderwijs.

MEERDERE TALEN IN ÉÉN BREIN

Meertaligheid is meer dan de som der delen. Recent onderzoek laat zien dat bij meertalige kinderen veel taalkennis gedeeld is tussen de talen (Bosma et al., 2022; Van Dijk, 2021). Zo wordt de woordenschat van zowel eentaligen als meertaligen gezien als een netwerk van woorden in je brein. Bij meertaligen bevinden alle talen zich in hetzelfde netwerk en worden bijvoorbeeld woordbetekenissen gedeeld tussen talen. Dit is vergelijkbaar met hoe synoniemen binnen één taal een betekenis delen (zie figuur 1). Grammaticale kennis van meertaligen wordt eveneens beschouwd als een gedeeld systeem, waarbij bepaalde abstracte representaties van zinnen (bijvoorbeeld de basisvolgorde) van toepassing zijn op meerdere talen. Zowel de gedeelde kennis als de taalspecifieke kennis van alle talen die een meertalig kind spreekt, is in principe altijd actief in het hoofd (Koutamanis et al., 2021). Bovendien weten we dat het onderdrukken van de kennis van een (met name sterkere) taal cognitief veel moeite kost (Gross & Kaushanskaya, 2020).

WAAROM TRANSLANGUAGING: DE KRACHT VAN GEDEELDE KENNIS

Een kind dat het woord 'dog' al geleerd heeft in het Engels, hoeft de betekenis niet opnieuw te leren in het Nederlands, vanwege de gedeelde kennis in het brein. Daarnaast zijn er woorden als 'kat' en 'cat', die niet alleen hetzelfde betekenen, maar ook qua klank erg op elkaar lijken. Deze zijn voor meertalige kinderen makkelijker dan voor eentalige kinderen (Poarch & Van Hell, 2012). Op een abstracter niveau kan een leerling die leert lezen, als hij het concept van letters en tekens eenmaal kent, dit ook toepassen bij het leren lezen in een andere taal.

Bij translanguaging wordt gebruik gemaakt van alle kennis die een kind heeft, ongeacht vanuit welke taal deze afkomstig is, wat de taalontwikkeling in beide talen kan bevorderen. In feite zijn bij eentalige én meertalige kinderen hierbij dezelfde principes van belang. Zo wordt voor alle kinderen de woordenschat versterkt door rijke taal aan te bieden, woorden te herhalen in verschillende contexten en niet alleen in te zetten op de breedte maar ook op de diepte van de woordenschat (Bosma et al., 2022). Bij meertalige kinderen kan hiervoor goed gebruik worden gemaakt van beide talen, bijvoorbeeld door woorden aan te bieden in beide talen.

Figuur 1. Een woordbetekenis wordt gedeeld tussen talen, net als tussen synoniemen binnen één taal.

EFFECTIEVE MANIEREN OM TRANSLANGUAGING IN TE ZETTEN

Het is een gemiste kans als we de sterker ontwikkelde talen niet inzetten in het leerproces. Maar hoe pak je dat nu aan als leraar? Translanguaging kan gebruikt worden als 'scaffolding', bijv. voor nieuwkomers, maar is ook effectief voor kinderen die al meertalig zijn, doordat het gebruik maakt van gedeelde kennis, en zelfs bij kinderen die van huis uit eentalig zijn kan translanguaging het meta-linguïstisch bewustzijn ('taalgevoel') versterken (Velasco & Fialais, 2018). Er zijn verschillende manieren om een translanguaging-omgeving te creëren. Indien mogelijk kan de leraar delen van de les in meerdere talen geven, of dit leerlingen onderling laten doen. Ook zonder dat meerdere mensen dezelfde talen spreken, is translanguaging mogelijk. Zo kan de groep gezamenlijk bepaalde woorden in zo veel mogelijk talen benoemen (multilingual label quests) of op zoek gaan naar gelijkenissen en verschillen tussen (woorden uit) verschillende talen. Tot slot kunnen leerlingen zelf aan het werk gaan met hun verschillende talen, door bijvoorbeeld boeken te lezen in hun thuistaal of gebruik te maken van tekstloze prentenboeken. Al deze werkwijzen hebben positieve effecten aangetoond. Effectieve translanguaging draait dus niet alleen om het (extra) aanbieden van de thuistaal, maar juist beide talen samen of na elkaar.

TEKSTLOZE PRENTENBOEKEN ALS BRUG TUSSEN THUIS EN SCHOOL VOOR EEN BREDE DOELGROEP

Tekstloze prentenboeken zijn ontzettend veelzijdig, juist omdat ze geen taalgrenzen kennen (Lysaker, 2019). Zo kunnen leerlingen met een andere taal en hun ouders, maar ook heel jonge kinderen die nog geen letters kunnen lezen, profiteren van dit type boeken. Tekstloze prentenboeken kunnen een brug zijn voor een brede doelgroep om zowel in de schoolomgeving als de thuisomgeving het lezen, de taal en het leesplezier te stimuleren, ongeacht de taal waarin dat gebeurt.

Tekstloze prentenboeken vragen van kinderen en ouders een andere leeshouding: de actieve lezer construeert op basis van de afbeeldingen zelf het verhaal. Uit onderzoek weten we dat tekstloze prentenboeken meer interactie tussen ouders en kinderen genereren en effectief zijn voor de ontwikkeling van woordenschat en narratief begrip (Groliget al., 2020). Door de prikkelende beelden en door hun ambiguïteit lokt dit type boeken gesprekken uit die voorbijgaan aan het alledaagse hier-en-nu gesprek. Het is van groot belang dat kinderen ook in de thuisomgeving ingewijd worden in het voeren van denkstimulerende gesprekken. Bovenal zijn tekstloze prentenboeken prachtige kunstwerken en leveren ze veel leesplezier op. Je traint hiermee dus heel veel vaardigheden in één klap. Vaardigheden die allemaal belangrijk zijn om je te ontwikkelen tot goede lezer.

TAALONTWIKKELING ÉN IDENTITEITSVORMING MET TEKSTLOZE PRENTENBOEKEN DOOR TRANSLANGUAGING

Tekstloze prentenboeken zijn een optimaal leermiddel om translanguaging vorm te geven, maar worden helaas nog niet veelvuldig ingezet in het onderwijs. Een leraar kan in de schoolomgeving en/of in de thuisomgeving dit type boeken laten lezen in de eigen taal, of inloopmomenten organiseren, waarbij ouders op school in hun eigen taal met hun kinderen dit type boeken lezen. Ook kunnen leerlingen verhalen maken in meerdere talen en nadenken over labels in verschillende talen. Alle talen die de leerlingen beheersen, krijgen zo de ruimte op school en thuis. Op deze wijze wordt ook recht gedaan aan de identiteit van kind en ouder. Een groot bijkomend voordeel is dat er een groot en divers aanbod is van (inter)nationale tekstloze prentenboeken. Hierdoor wordt de lezer uitgenodigd om vanuit verschillende perspectieven naar de wereld te kijken en ontstaat er voor de opgroeiende lezer een groter venster op de wereld.

EEN ATTITUDEVERANDERING OP SCHOOLNIVEAU

Wil je aan de slag met translanguaging? Het is een schoolbrede methodiek, die een inclusief taalklimaat vereist. Op de website van Onderwijskennis worden handvatten gegeven. Zo worden er op basis van Cenoz & Gorter (2017) vijf uitgangspunten genoemd voor scholen wat betreft translanguaging:

- Er wordt een omgeving gecreëerd waarin leerlingen alle talen mogen, durven en kunnen gebruiken. Dit wordt ook expliciet duidelijk gemaakt aan de leerlingen.
- Thuis talen worden alleen gebruikt wanneer dit nuttig is. Er worden dus mogelijkheden gecreëerd waarbij het zinvol is om andere talen te gebruiken.
- Het metalinguïstisch bewustzijn (de kennis van en over talen) wordt ontwikkeld in de klas. Zo kunnen de leerlingen hun taalrepertoire bewust gebruiken bij het leren.
- Docenten zijn op de hoogte van de talen die de leerlingen in hun dagelijks leven gebruiken en tegenkomen en wat deze talen voor hen betekenen. Pas wanneer je je ervan bewust bent dat een leerling zich schaamt voor of juist trots is op een bepaalde taal, kun je daarmee aan de slag.
- Het spontane meertalige taalgebruik van de leerling wordt verbonden aan geplande meertalige leermomenten in de klas.

Het vorm kunnen geven aan translanguaging vraagt bovenal een positieve, talige grondhouding van leraren en leerlingen: 'een houding waarbij sprake is van vertrouwen in de eigen taalcompetentie, van een blijvende verwondering voor het fascinerende van taal en van openheid en respect tegenover elke vreemde taal en elke vorm van talige diversiteit in het Nederlands' (Vanhooren et al., 2017, p. 18). Je verenigen met deze uitgangspunten vraagt een attitudeverandering op schoolniveau; een verandering die naar ons idee gemakkelijker is als je de charme en kracht van tekstloze prentenboeken hebt ontdekt.

Meer weten?

Het associate lectoraat Taalstimulering van Hogeschool KPZ experimenteert momenteel in Zwolle met de inzet van tekstloze prentenboeken op scholen met veel kinderen met een niet Nederlandstalige achtergrond. Binnenkort verschijnt een overzicht met tekstloze prentenboeken, geordend op thema en leeftijd op de website: kpz.nl/kennis-en-innovatiecentrum/taalstimulering/

MEER WETEN OVER WAT TRANSLANGUAGING IS EN HOE JE HET KUNT BENUTTEN?

- Beluister een Kletsheads-podcast over translanguaging met Joana Duarte over translanguaging
<https://kletsheadspodcast.nl/2020/11/27/meertaligheid-in-het-onderwijs-translanguaging-seizoen-2-aflevering-3/>
- Lees het kennisdossier van NRO over meertaligheid en de principes van translanguaging
<https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/kansrijke-aanpak-omgaan-met-meertaligheid>
- Meer weten over handvatten? Lees het kennisdossier van De Taalunie over meertaligheid (en translanguaging)
<https://taalunie.org/publicaties/53/antwoorden-op-vragen-over-omgaan-met-meertaligheid-in-het-onderwijs-in-het-nederlandse-taalgebied>
- De websites www.meertaligheid.be en www.meertaligheid.nl bevatten veel praktische voorbeelden.
- Wil je begrijpen waarom je meertalige leerlingen stevast bepaalde taalfouten maken als ze Nederlands spreken en wil je de oorzaak van die fouten bespreekbaar maken? De app Moedertaal in NT2 (MoedINT2) geeft je snel een inzicht in de grammatica van veel voorkomende talen in Nederland en verklaart ook waarom sprekers van bepaalde talen bepaalde fouten in het Nederlands maken.
- Bekijk een korte Amerikaanse kennisclip over wat translanguaging is met voorbeelden voor gebruik in praktijk
<https://www.youtube.com/watch?v=iN0tmn2UTzI>
- Bekijk een reeks kennisclips over meertaligheid voor basisschoolleerlingen, ouders, en leraren:
<https://www.ru.nl/cls/our-research/research-groups/cognitive-developmental-aspects-multilingualism/2in1-project-nl/meertaligheid-beeld/>
- Het 3M-project van Stenden Hogeschool (Meer Kansen Met Meertaligheid) heeft een toolbox gemaakt met verschillende activiteiten voor meertalige leerlingen waarbij translanguaging ingezet wordt:
<http://3mproject.nl/toolbox/lesactiviteiten.html> bijv. http://3mproject.nl/toolbox/lesmateriaal/22_LES_7-12_T_Meertalige_prentenboeken.pdf
- Bekijk de aflevering van het Klokhuis over meertaligheid:
<https://www.hetklokhuis.nl/tv-uitzending/4768/tweetaligheid>

LITERATUUR

- Bosma, E., Bakker, A., Zenger, L., & Blom, E. (2022). Supporting the development of the bilingual lexicon through translanguaging: A realist review integrating psycholinguistics with educational sciences. *European Journal of Psychology of Education*, 1-23.
- Cenoz, J., & Gorter, D. (2017). Minority languages and sustainable translanguaging: Threat or opportunity? *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 38(10), 901-912.
- Grolig, L., Cohrdes, C., Tiffin-Richards, S. P., & Schroeder, S. (2020). Narrative dialogic reading with wordless picture books: a cluster-randomized intervention study. *Early Childhood Research Quarterly*, 51, 191-203.
- Gross, M. C., & Kaushanskaya, M. (2020). Cognitive and linguistic predictors of language control in bilingual children. *Frontiers in Psychology*, 11, 968.
- Koutamanis, E., Kootstra, G. J., Dijkstra, T., & Unsworth, S. (2021). Lexical priming as evidence for language-nonselective access in the simultaneous bilingual child's lexicon. *In Proceedings of the 45th annual Boston University Conference on Language Development* (pp. 413-430).
- Lysaker, J.T. (2019). *Before words: wordless picture books and the development of reading in young children*. Teachers College Press.
- Poarch, G. J., & Van Hell, J. G. (2012). Executive functions and inhibitory control in multilingual children: Evidence from second-language learners, bilinguals, and trilinguals. *Journal of experimental child psychology*, 113(4), 535-551.
- Van Dijk, C. N. (2021). *Cross-linguistic influence during real-time sentence processing in bilingual children and adults*. Amsterdam: LOT.
- Vanhooren, S., C. Pereira & M. Bolhuis (2017). *Iedereen taalcompetent. Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Velasco, P., & Fialais, V. (2018). Moments of metalinguistic awareness in a Kindergarten class: Translanguaging for simultaneous biliterate development. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 21(6), 760-774.

OVER DE AUTEURS

Wenckje Jongstra werkt als associate lector taalstimulering in het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ.

Elly Koutamanis is promovenda bij de Radboud Universiteit in Nijmegen. Haar proefschrift gaat over de interactie tussen talen bij de woordenschat van meertalig opgroeiende kinderen.